

assumitur, contineri in revelatione; vel quod propositio assumpta rationalis non est certa sed solum probabilis; vel quod non est certa legitima consequentia atque deductio. « Theologia, inquit Molina l. c., quoad discursus proprios theologicos, quales sunt qui ex una vel pluribus propositionibus revelatis aliquid concludunt, complectitur multas opiniones, ut habere solent fere omnes scientiae naturales. Probatur, quia aliquando procedit quidem ex propositionibus revelatis sed non in sensu, quem constet esse litteralem et intentum ab Spiritu Sancto; huiusmodi autem propositiones sunt principia probabilia, quae nonnisi opinionem possunt generare. Aliquando vero, licet procedat ex aliqua in sensu, quem constet esse de fide, assumit aliam minime revelatam atque inevidentem (non certam), aut conclusio nem consequentiā inevidenti deducit. Huiusmodi autem discursus solum opinionem generare possunt. »

Ceterum huiusmodi propositiones, quae pendent etiam a veritatibus non revelatis, multoque magis opiniones ductae ex praemissis tantum probabilibus, solum secundo loco et velut per accidens, non autem ex necessitate et ex ipsa essentiali ratione sacrae huius disciplinae pertinent ad theogiam. Quod quidem advertendum est adversus recentiores quosdam eruditos, qui propter hanc assumptionem veritatum rationalium non minus theologiam a philosophia, quam hanc ab illa pendere affirmarunt.

III. In ultima parte theseos indicamus controversiam quae aliquando fuit, utrum theologia proprio sensu sit et appellari debeat *scientia*. Si nomine *scientiae* intelligitur certa et distincta cognitio rationum et fundamentorum veritatis mutuique veritatum inter se nexus, modo congruo cognoscibilitati ipsarum veritatum pro mente humana, ne mo negabit theologiam secundum triplicem suam partem superius descriptam (n. I.) esse verissimo sensu scientiam.

Veteres tamen scholae theologi de hoc nomine potius quam de re non parum inter se dissentiebant. Considerabant illi theogiam sub ea ratione, qua ex principiis revelatis et fide creditis veritates deducit. Qui igitur ad rationem scientiae non modo certitudinem, sed etiam eviden-

tiam principiorum postulabant, ut ea sint per se nota, consequenter negabant theogiam posse dici proprio sensu scientiam (Durandus, Gregorius Ariminensis, Vasquez aliquae). Sed sine dubio potior eorum causa est, qui secundum communem loquendi et sentiendi modum theogiam simpliciter scientiam esse docent, licet ab ea ratione scientiae, quam solam Aristoteles nosse et definire poterat (1), in pluribus differat. Scientiae prima dos est certitudo, quae si desit, non scientia sed opinio aut hypothesis erit. Non quaevis deinde veritatis cognitio quamvis certa ad scientiae rationem sufficit; scientiae quippe obiectum sunt veritates non divulsa invicem, sed cognitae in eo mutuo nexu, quem ex sese praesuperferunt. Est enim inter veritates hierarchia quaedam, secundum quam una ex alia pendet, una ex alia promanat. Veritates ex quibus aliae pendent, principia dicuntur eo utique superiora et universaliora, quo plures veritates iis reguntur. Cum igitur totum veritatum sistema principiis regatur, ea ipsa certa quidem sint oportet, ne non scientia sed sistema opinionum et hypothesis constitutum esse videatur; non tamen requiritur, ut certitudo sit ex intrinsecus perspecta evidentia, si principia aliunde tam obiective (2) quam subiective certa sint; cum evidentia etenim tantum requiratur, quatenus ad gignendam certitudinem necessaria est. Atqui theologia principiis regitur certissimis non quidem ex sua evidentia sed ex supernaturali fide, ex eisdemque pendentibus veritates deducit et mutuum veritatum nexus intelligit. Est ergo verissimo sensu scientia. Sicut quae subalternae vocantur, non ideo desinunt esse scientiae, quod a principiis progrediuntur desumptis ex altiori scientia; ita theologia hac dignitate non excidit eo, quod principia, ex quibus progreditur, in altiori solum scientia Dei et Beato-

(1) Analyt. posterior. l. 1. c. 2; Ethic. l. VI. c. 3.

(2) Obiective certum appello, quod Aristoteles Eth. l. c. dixit « non posse aliter se habere et necessario esse » πάντες γαρ ὑπολαμβάνομεν, οὐ ἐπιστημένα, μη ἐνδεκτοῦ ἀλλως ἔχειν... ἐξ ἀναγκῆς ἡρξ ἔστι τοῦ ἐπιστητοῦ. Hoc autem potest esse vel a priori ex interna necessitate naturae, vel solum consequenter ex immutabili Dei revelantis scientia.

rum sunt evidencia et perspecta (1). Cf. Petavium Proleg. c. 8; Aguirre disp. III. sect. 2.

IV. Distinctio doctrinae de Deo uno et de Deo trino.

« Theologia pressius accepta seu doctrina revelata de Deo duplēm complicitur tractationem, in quarum priori consideratur id, quod in Deo absolutum est et unum; in altera spectantur relativa, quae secundum formalem rationem originis unius ab altero, et proinde secundum relationem unius ad alterum inter se realiter distinguuntur; unde doctrina de Deo secundum absoluta a Patribus dicitur *theologia unita*, doctrina de Deo secundum relativa appellatur *theologia distincta*. »

I. Catholica de Deo professio ad fidem revocatur in *unum Deum, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum*. Hoc autem sibi vult, credi oportere unitatem secundum absolutam essentiam qua Deus est, et distinctionem realem Patris et Filii et Spiritus Sancti non secundum absolutam essentiam, sed unice secundum relations originis unius ab altero; et ideo personas non distingui ab una essentia tribus communi, sed inter se invicem dumtaxat, secundum quod formaliter relativae sunt. Haec professio in theologia Ecclesiae h. e. definitionibus et symbolis explicatiōibus ita distinctius declaratur. « Credimus et confitemur, quod una quaedam summa res est incomprehensibilis et ineffabilis, quae veraciter est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, tres simul personae et singillatim quaelibet earundem. Et ideo in Deo Trinitas est solummodo non quaternitas (non tres distinctae personae, et velut res quarta ab eis distincta natura, ut Abbas Ioachim obiiciebat consequi ex doctrina Petri Lombardi), quia quaelibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia sive natura divina, quae sola est universorum principium, sine quo aliud inveniri non potest (operationes enim ad extra sunt Dei ut unus est, non ut personae sunt distinctae inter se). Et illa res (natura absoluta et tribus communis) non est

(1) « Sacra doctrina est scientia, quia procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scilicet est scientia Dei et Beatorum » S. Th. 1. q. 1. a. 2.

generans, neque genita, neque procedens; sed est (non sub formalī ratione absoluti sed sub formalī ratione relativi) Pater qui generat, Filius qui gignitur, et Spiritus Sanctus qui procedit, ut distinctiones sint in personis et unitas in natura. Licet igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus, non tamen aliud; sed id quod est Pater, est Filius et Spiritus Sanctus, idem omnino, ut secundum orthodoxam et catholicam fidem consubstantiales esse credantur. » Concil. Lateran. IV. cap. *Damnamus*.

Ex hac ipsa fidei catholicae professione vel obiter inspecta (distincte enim de ea in Tractatu de Trinitate agimus) manifesto patet, Deum in se simplicissimum nostrae cognitioni fidei, quamdiu « ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus » (1. Cor. XIII. 9.), sese exhibere sub dupli ratione absoluti et relativorum ita, ut ad explicationem unius et alterius rationis, propter ipsam eminentiam divinae perfectionis et propter imperfectionem nostri modi cognoscendi, duplex necessaria sit tractatio, de Deo ut unus est secundum essentiam et attributa absoluta, tum de Deo ut trinus est personis relativis ad invicem, et inter se realiter distinctis.

Si Deum intueremur sicuti in se est, ipsa visione absolutae essentiae simul intueremur eandem essentiam, ut est Pater et Filius et Spiritus Sanctus; et pari ratione propter intrinsecus necessariam personarum relationem ad invicem earundemque identitatem cum essentia, vicissim ipsa visione personae uniuscuiusque intueremur tum essentiam divinam tum omnes tres personas identificatas cum essentia et inter se distinctas. Nunc vero cum Deum non intelligimus ideis propriis, ut est in se; sed vel ratione concludimus, quantum ex creaturis manifestatur, vel ipsius verbo credimus, quod ut intelligi a nobis possit, ad nostrum modum cognoscendi descendit et ei sese accommodat, ut Dionysius loquitur (de divin. nomin. c. 1. §. 4.); in hac inquam conditione nostra non possumus nisi dupli diversa serie idealium Deum concipere, primo ut unum simplicissimum absolutum ac infinitum *Esse*, quod sub diversis notionibus attributorum et perfectionum absolutarum distinctius expli-

camus; deinde vero ut tres personas constitutas et inter se distinctas relationibus originis, quae tum singulae tum omnes simul sunt ipsum illud *Esse infinitum*, atque ideo unum sunt secundum essentiam.

Neque vero distinctio inter duplum hanc considerationem simpliciter in eo est, quod diversa est notio absoluti secundum quod Deus unus est, et diversa notio relativi secundum quod tres sunt divinae personae, cuiusmodi notionum diversitas multiplicem etiam suppeditat subdivisionem tum tractationis de Deo uno tum alterius de Deo trino; sed diversitas inter hanc utramque notionem absoluti et relativorum in Deo, longe maior oritur ex diversitate modi, quo humana ratio etiam fide illustrata circa unam et circa alteram versari potest. Licet enim in theologia fidei omnia considerentur sub formali ratione veritatis revelatae, sunt tamen pleraque, quae *de Deo uno* considerantur, non solum fide credenda, sed possunt etiam, ubi quaeritur an sint, lumine rationis intelligi ac demonstrari, quia secundum haec Deus non solum fidei immediatâ suâ revelatione, sed etiam lumini rationis per ea quae facta sunt, sese manifestat; vel certe quae solâ revelatione de absolutis Dei perfectionibus nobis innotescunt, cum notionibus rationalibus nectuntur ita, ut postquam revelata sunt, notitiis satis claris et distinctis rationi omnino congruentia intelligentur, cuiusmodi plura sunt capita e. g. de voluntate divina. At vero quae spectant ad processiones immanentes et ad distinctas personas divinas, simpliciter sunt supra rationem; nec proinde in his aliud potest esse obiectivum cognoscendi principium praeter revelationem, cui subjective fides, intelligentia vero nonnisi per analogicas quasdam adumbrationes respondet, de qua rem multis agitur in ipso Tractatu de Trinitate.

II. Ut ex dictis patet, haec prima tractatio *de Deo uno* habet quidem pro obiecto naturam divinam et quod absolutum est, absque explicita consideratione trium personarum, quae per relationes inter se distinctae tum singulae tum omnes simul realiter identificantur cum una natura absoluta; sed propter hanc ipsam identificationem et, ut dici solet, pro-

pter hanc communatem unius naturae in tribus, quaecumque docentur de essentia et de absolutis, absque distinctione convenienti tum singulis personis tum omnibus simul. Unde ex hac communione naturae in tribus distinctis, quod personae relationibus distinctae, absolutâ vero essentiâ sunt unum, a Patribus doctrina de essentia et attributis absolutis vocatur *theologia unita, theologia unionis*. Si enim sola singularitas naturae non autem distinctio personarum comperta esset, posset quidem de *theologia unitatis*, non vero de *theologia unita et unionis* sermo haberi. Porro quoniam relationes, quibus personae singulae constituuntur et distinguuntur, eo ipso sunt propriae singulis non autem communes tribus; doctrinam de his Patres dixerunt *theogiam distinctam*, quae praesupponit et includit *theogiam unitam*, siquidem personae unam numero naturam ita includunt, ut non nisi hac unitate supposita et simul considerata intellegi queat earum vera distinctio, contraria non minus divisioni Arianae quam confusione Sabellianae.

Dionysii caput 2^m de div. nomin. inscribitur « *de unita et distincta theologia* » (περὶ ἡνωμένης καὶ διακριμένης θεολογίας), et secutus Dionysium Ioannes Damascenus habet de Fide orthod. l. I. caput 10th « *de divina unitione et distinctione* » (περὶ θειας ἐνωσεως καὶ διακρισεως); pariterque Antiochus monachus (de fide hom. I. Bibl. Graec. Lat. Paris. 1624. T. I. p. 1029.): « *theologia omnis, inquit, unita est et distincta* ». Utriusque obiectum ita explicat Dionysius l. c. n. 5. 6. « Quodcumque nomen absolutum ad totam deitatem (i. e. ad tres personas in communi) pertinere putandum est... At est etiam in superessentialibus theologiis distinctio, quatenus in ipsa unione quaelibet persona impermixta et inconfusa subsistit, et ea quae superessentialis processionis sunt, inter se minime convertuntur. Sic igitur et nos divina sermone coniungere et distinguere satagimus, prout ipsa in se *unita* sunt et *distincta*. » Hoc ipsum duplex theologiae unitae et distinctae obiectum multipliciter coniungunt et distinguunt Patres ceteri e. g. Basilius ep. 43; Nazianzenus or. 40. n. 41; Nyssenus cont. Eunom. l. I. p. 78. « *Ineffabilis et incomprehensibilis, inquit Basilius, in his invenitur communio et*

disctinctio, cum neque hypostaseon differentia communionem naturae ($\tauο \sigmaυνεχες της φυσεως$) dissolvat, neque communio proprietatem notionum personalium ($\tauο ιδιαζον των γνωρισματων$) confundat. » Praeclarissime I. c. Gregorius Nazianzenus neophytis nuper baptismo initiatis idem explicat. « Hanc tibi do totius vitae sociam et patronam, unam deitatem et virtutem, quae in tribus invenitur singulariter, et tria inter se distinctim comprehendit ($\epsilonν τοις τρισιν εύρισκομενην ένικως, και τα τρια συλλαμβανουσαν μεριστως$)... trium infinitorum infinitam unionem, Deum unumquemque, si per se consideretur, ut Patrem sic Filium, ut Filium sic Spiritum Sanctum, servata cuique sua proprietate, Deum rursus tria haec, si simul cogitentur: illud propter consubstantialitatem, hoc propter principatus unitatem. Vix id quod unum est, animo concepi, cum statim tribus circumfulgeor; vix tria distinguere incipio, cum ad id quod unum est, reducor. »

Quod Dionysius appellat *unitum* ($\tauο \etaνωμενον$), id Basilus dicit *continuationem naturae in tribus* ($\tauο \sigmaυνεχες της φυσεως$), Nyssenus cum ceteris *communionem* ($\chiοινωνιαν$), Nazianzenus *unam deitatem in tribus singulariter* ($\epsilonν τοις τρισιν εύρισκομενην ένικως$). Vicissim quod Dionysio est *distinctum* ($\tauο διακεκριμενον$), apud Basiliū est *proprium* ($\tauο ιδιαζον$), apud Nyssenum *incommunicabile* ($\tauο \deltaκοινωνητον$), apud Nazianzenū sunt *tria*, quae *distinctim una deitas complectitur* ($\tauα τρια \eta θεοτης συλλαμβανουσα μεριστως$).

Aliud itaque est ea, quae pertinent ad *theologiam unitam* considerare, quin simul explicite considerentur *distinctae personae*; aliud spectare ea sola, quae pertinent ad unam naturam absolutam, et propter defectum sufficientis propositionis ignorare, quae pertinent ad relativa et ad distinctionem personarum; aliud denique velle tenere ea sola, quae intelliguntur de una natura absoluta, et negare quae in revelatione sufficienter proposita sunt de pluralitate et distinctione personarum in una natura. Primum est sine errore et instituitur ad faciliorem et distinctiorem intelligentiam, cuius partitionis vel potius formalis abstractionis necessitas consequitur ex imperfectione naturali nostri modi

intelligendi; alterum est sine errore sed coniunctum cum ignorantia, et pro veteri Testamento iuxta praesentem divinae providentiae oeconomiam supponebat futuram ulteriorem theologiae explicationem per novas revelationes; tertium est error haereticus, quo non solum revelata *theologia distincta* negatur, sed etiam subvertitur *theologia unita* secundum modum spectata, prout revelata est. Longe igitur diversa est *monarchia* in theologia revelata et catholica de Deo uno ac illa haereticorum, qui ab antiquis *monarchiani*, recentius *unitarii* dicti sunt, eo quod negata distinctione divinarum personarum theologiam distinctam omnino e medio tollerent. Sicut vicissim longe diversa est *theologia distincta* catholicorum ab ea tritheitarum, qui doctrinam fundamentalem divinae unitatis subvertebant. Doctrina autem catholica « et monarchiae nihil obstrepit et oeconomiae (distinctionis personarum) statum protegit ». Tertull. contr. Prax. c. 8.